

C. В. Фоменко,
аспирант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС

S. Fomenko,
Postgraduate student, Chair for Globalistics, European Integration, and National Security Administration,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

CULTURAL POLICY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND THE EU IMPLEMENTATION

У статті проаналізовано принципи формування культурної політики на загальноєвропейському рівні та її вплив на національне врядування в культурній галузі. Розглянуто правову основу формування культурної політики ЄС та виокремлено методи співробітництва країн-членів ЄС у галузі. Висвітлено основні пріоритети культурного розвитку з огляду на глобалізаційні виклики. Запропоновано практичні кроки впровадження положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС в сфері культурного співробітництва та зазначено потребу у переосмисленні ролі культури в сучасних умовах.

This article deals with analysis of the principles of cultural policy development at EU level with regard to its impact on national governance in the field of culture. Legal basis of cultural policy development in the EU are considered, and methods of cooperation among member states in the field are defined. Key priorities of cultural development with regard to the challenges of globalization are determined. Practical actions are suggested in order to implement the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the EU in the field of cultural/cooperation; the need for change in perception of the role of culture in current situation is underlined.

Ключові слова: культурна політика, Угода про асоціацію, Відкритий метод координації, культурний та креативний сектор, культурна економіка, Східне партнерство.

Key words: cultural policy, Association Agreement, open method of coordination, cultural and creative sectors, cultural economy, Eastern Partnership.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблеми розвитку української культури, її управління, фінансування, модернізації і відходу від радянських стандартів активно обговорюються в мистецькому і професійному середовищі. Бути чи не бути Міністерству культури, чи потрібні звання і нагороди в цій галузі, чи є майбутнє у творчих спілок, які зміни потрібні у законодавстві — теми нескінчених круглих столів, обговорень, форумів. При цьому роль держави і державного управління розглядається, здебільшого, як негативний чинник, що стоїть на заваді сучасного мистецтва, гальмує природний розвиток культурного середовища і не відповідає вимогам сьогодення. Застарілість законодавчих норм, слабка адміністративна спроможність культурних менеджерів, традиційне бюджетне фінансування "за залишковим принципом" призвело до колапсу на шляху державного будівництва, у якому культура має бути головним консолідуючим фактором згуртування нації.

Відсутність державної стратегії розвитку культури — це теж стратегія, яка характеризує позицію держави у цьому напрямі. Непослідовність прийнятих рішень, зміна керівництва, безумовне відкидання ініціатив попередників — вади управління культурною галуззю. Конфлікт незалежного і офіційного культурних секторів, викликаний низьким рівнем довіри до виконавчої влади, поступово перетворився на жорстку конкуренту боротьбу світоглядів.

Сьогодні ми маємо ситуацію, коли нехтування питаннями культурного розвитку, мистецької освіти, конкурентоспроможності лягли в основу не тільки політичного, а соціального, "ментального" конфлікту всередині Української держави. Однією з реальних можливостей перезавантаження культурної галузі є орієнтація на принципи культурного управління в країнах ЄС (прозорість, верховенство права, залученість, підзвітність, плюралізм, справедливість (об'єктивність); підвищення ролі культури в політиці інших галузей, в тому числі вплив культури на стабільний розвиток, освіту, регіональний розвиток та туризм, економіку і інновації, рівень привабливості країни, соціальні інновації; полегшення доступу до різноманітних джерел фінансування, у тому числі з джерел ЄС. Вищезазначене актуалізує проблематику формування культурної політики у контексті зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС в сучасному управлінському дискурсі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА ВІДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Теоретична та практична актуальність зазначеної тематики зумовлює постійний інтерес зарубіжних та вітчизняних дослідників до питань культурного розвитку у сучасному світі. Поступова зміна ролі і місця культури, відхід від тра-

диційних понять митця і мистецтва, пошук нових моделей фінансування культурної сфери, поява глобалізаційних викликів є предметом досліджень сучасних західноєвропейських авторів таких, як М.Сміт [21], К.Рей [17], Д.Холден [12], Б. МакМастера [16] та ін. Питання управління культурної сферою у контексті соціально-економічного розвитку, вплив сучасних інформаційних процесів на розвиток культурної політики держави розглядаються вітчизняними науковцями В. Скуратівським, В. Трощинським, Е.Лібановою [11], С. Здіоруком [3], А. Погорєловою [6], О. Гриценком [1] та ін. З вищеноведеного аналізу, можна побачити, що розгляд формування культурної політики у контексті впровадження Угоди про асоціацію Україна-ЄС є малодослідженим в сучасних вітчизняних наукових дробках, що відповідним чином актуалізує запропоновану нами тематику в даній статті, яка, в свою чергу, покликана частково заповнити цю прогалину у дослідницькому контексті.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в аналізі принципів формування культурної політики на загальноєвропейському рівні та її впливу на національне врядування в культурній галузі, зокрема в контексті впровадження положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС в сфері культурного співробітництва, а також на основі аналізу вироблення відповідних пропозицій щодо покращення управління у сфері культури в Україні. Для повноцінного вирішення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: розглянути правову основу формування культурної політики ЄС; виокремити пріоритети і методи культурного співробітництва; зазначити виклики і переваги культурного розвитку в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З формальної точки зору питання культурного співробітництва України з ЄС закріплено в Угоді про асоціацію Україна-ЄС (УА) [10], яка була ратифікована Верховною Радою України 16 вересня 2014 року [9]. Пропонуємо розглянути питання регулювання культурної сфери на рівні ЄС, що дасть розуміння, наскільки сильно вплине Уода про асоціацію на формування української культурної політики.

До укладання Маастрихтського договору і поширення принципу "єдність у розмаїтті" питання культури на загальноєвропейському рівні розглядалися евентуально, в основному, коли це питання було пов'язано з поверненням або переміщенням культурних цінностей і збереженням об'єктів культурної спадщини, або ж стосувалося питань, пов'язаних з торгівлею предметами культури. Іноді виникали проекти, що несли суто культурне навантаження: наприклад, грецька ініціатива 1983 року щодо присвоєння звання "Європейська культурна столиця" [20, с. 161], надання спеціальних умов для відвідування музеїв і виставок молодими людьми, встановлення міжнародних культурних маршрутів.

Лісабонський договір чітко окреслив сферу відповідальності країн-членів і ЄС щодо формування реалізації політики у галузі культури. У консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу стаття 167 розділу XII присвячена питанню культури. При цьому йде мова про сприяння розв'язтів культур держав-членів, повазі їхнього національного та регіонального розмаїття та водночас наголошується на спільній культурній спадщині. Дії Союзу спрямовані на заохочення співпраці держав-членів та в разі необхідності на підтримку та доповнення їхньої діяльності у таких сферах:

- вдосконалення знань щодо поширення культури та історії європейських народів;
- збереження та охорона культурної спадщини європейського значення;

— культурні обміни некомерційного характеру;

— сприяння мистецькій та літературній творчості, включаючи аудіовізуальний сектор.

Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері культури з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи; у діях відповідно до інших положень Договорів Союз враховує культурні аспекти, зокрема з метою поваги та сприяння розмаїттю своїх культур. З метою сприяння досягненню зазначених цілей Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів; Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації [5, с. 121].

Таким чином, культура залишається сферою відповідальності країн-членів ЄС, в деяких країнах мова йде в першу чергу про регіональний або, навіть, місцевий рівень врядування. Не вимагається гармонізація законів і підзаконних актів країн-членів ЄС. На рівні ЄС політика реалізується у повній відповідності до принципу субсидіарності, коли роль ЄС полягає у підтримці і доповненні, а не заміні національних політик.

Кожна країна-член ЄС є відповідальною за власну культурну політику, роль ЄС полягає у спроможності відповідати таким спільним викликам, як обмеження у пересуванні митців та фахівців в сфері культури, фінансові бар'єри, дефіцит навічок і вмінь.

Переосмислення ролі культури в європейському суспільстві безпосередньо пов'язано зі всезростаючою глобалізацією і економічною інтеграцією, що, в свою чергу, викresлило поняття "культурної економіки". Ідея культурної економіки, як її розглядає К. Рей [17, с. 7], базується на 3 підвалинах: змінна природа постіндустріального, споживацького капіталізму, розвиток економічних політик і поширення регіонализму як глобального феномену. Культура стала ключовим ресурсом постіндустріальної економіки, і це відображену використанні культурної спадщини в економічних цілях та в якості засобу збереження культурної ідентичності регіонів на шляху соціально-економічного розвитку.

Дійсно, поступово культура набуває економічних і соціальних ознак, формуються нові споживацькі конструкції, нова поведінка аудиторії, нові механізми фінансування культурної галузі.

Відповідаючи на означені виклики, ЄС систематизував процес вироблення культурної політики, яке відображену у Повідомленні ЄК "Про Європейський план дій щодо культури у глобалізованому світі" від 10.05.2007 [13], Рішенні Ради ЄС "Про Європейський план дій щодо культури" від 16.11.2007 [19], звітах щодо культурного співробітництва в ЄС, робочих планах, програмах.

Стратегічним документом, безумовно, є Європейський план дій щодо культури, направлений на:

- культурне розмаїття і міжкультурний діалог;
- культуру як каталізатор творчості і інновацій;
- культуру як суттєвий елемент міжнародних відносин.

Акцентовано увагу на співпраці як в рамках ЄС, так і з третіми країнами, до яких належить Україна, адже однією з 3 цілей Плану є використання культури як форми дипломатії, інструменту міжнародного співробітництва.

Цей документ започатковує різноманітні фінансові інструменти і встановлює певні методи співробітництва країн-членів ЄС та третіх країн у культурній галузі. Найбільш цікавим є відкритий метод координації (ВМК), який у культурі має метою встановлення простоти, але структурованої мережі для співпраці країн-членів ЄС і сприяння взаємному навчанню задля поліпшенню процесу вироблення політики і структурного співробітництва відповідно до заявлених пріоритетів. Тобто, метод полягає в обміні кращими практиками, спільному визначенням пріоритетів розвитку, досягненні

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

консенсусу у прийнятті рішень без залучення регуляторних інструментів. Кожні 4 роки Робочі плани встановлюють пріоритети, за якими працюють робочі групи. Наприклад, у 2011—2014 роки було окреслено такі пріоритетні напрями:

- культурне розмаїття, міжкультурний діалог, доступна і інклюзивна культура;
- культурний і креативний сектори;
- навички і мобільність;
- культурна спадщина, включаючи мобільність колекцій;
- культура в міжнародних відносинах;
- культурна статистика [14].

Чинний Робочий план на 2015—2018 роки за результатами попередньої роботи пропонує такі пріоритети:

- доступна і інклюзивна культура;
- культурна спадщина;
- культурний та креативний сектори: креативна економіка та інновація
- промоція культурного розмаїття, культура у зовнішніх відносинах ЄС, мобільність [15].

Порівнюючи зазначені два плани, можна дійти висновку, що пріоритети залишаються майже тими самими, вони лише деталізовані. Зникнення у пріоритетах культурної статистики не означає, що ця тематика більше не цікавить Європейський Союз, це означає, що горизонтальна співпраця між країнами-членами вже налагоджена і не вимагає спеціальної уваги. Процес збору даних, методи, задяні інструменти, аналіз — національна компетенція, загальноєвропейський рівень потребує лише кінцевих результатів для подальшого взаємного використання, навчання, прогнозування у галузі і вироблення спільнотого бачення культурного розвитку. Основним методом співпраці залишається МВК, хоча до нього додано роботу експертних груп, тематичні семінари, неформальні зустрічі посадовців міністерств культури та закордонних справ, а також конференції, навчальні обміни та ініціативи. Таким чином, Європейська Комісія водночас і фокусує увагу на самостійності країн-членів у культурній сфері, і завдає вектори загальноєвропейського значення, за якими відбуватиметься розвиток політики, і уникає зайвої політизації культурного питання. Цей взаємозв'язок настільки тісний, що сьогодні результати спільних напрацювань у рамках МВК (довідники, підручники, звіти робочих груп) є невід'ємною частиною процесу культурного менеджменту загальноєвропейського масштабу. Наприклад, довідники з використання структурних фондів для культурного і креативного секторів, з нових підходів в аудіовізуальному секторі, мапування культурної спадщини тощо відіграють сигнальну роль у плануванні, розробці, впровадженні і аналізі національних культурних політик.

Ще одним важливим документом, на якій орієнтується ЄС, є Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року [4]. Україна ратифікувала Конвенцію у 2010 році. Орієнтація на філософію ООН взагалі притаманна європейським політикам. Спільні цінності, такі як демократія, права людини, верховенство права, засадничі свободи, шанування людської гідності, рівності та солідарності, а також дотримання принципів Статуту ООН і міжнародного права закладено в установчих договорах, на них базуються всі без виключення європейські політики.

Узагальнюючи викладене, доходимо висновку, що Уода про асоціацію Україна-ЄС чітко відображає принципи вироблення культурної політики і культурного менеджменту, прийнятого в європейських країнах. Зобов'язання, закладені в УА, випливають з положень Лісабонського договору, принципів і методів співробітництва в культурній галузі Європейського плану дій щодо культури 2007 року, пріоритетів культурного розвитку, закладених у періодичних робочих планах.

Культурне співробітництва відображене у статтях 437—440 Глави 24 "Культура" та Глави 9 "Інтелектуальна власність". Зокрема мова йде про сприяння співробітництву у галузі куль-

тури з метою покращання взаєморозуміння та розширення культурних обмінів, а також мобільності об'єктів мистецтва та митців України та ЄС, міжкультурний діалог, співпрацю в рамках міжнародних організацій таких, як ЮНЕСКО та Рада Європи, розвиток культурних індустрій, впровадження Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року [10]. Відмінною рисою культурного співробітництва Україна-ЄС у рамках УА є відсутність зобов'язань щодо імплементації *acquis communautaire*. Якщо в аудіовізуальному секторі передбачено впровадження директиви №2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10.03.2010 про узгодження деяких положень, встановлених законом, правилами або адміністративними діями у державах-членах, що стосуються надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги) та Європейської конвенції про транскордонне телебачення 1989 року, Розділ "Культура" не накладає жодних зобов'язань щодо гармонізації законодавства. Це дає можливість для самовизначення країною, наскільки вона хоче і може бути залучена в загальноєвропейський культурний простір, однак відсутність чітких необхідних законодавчих змін викликає ризик сприйняття цих напрямів співпраці як необов'язкових і другорядних. Позитивним кроком задля уникнення цього ризику стало прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 №847-р "Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і іншими державами-членами, з іншої сторони" [7]. Цей документ включає План заходів на 2014—2017 роки, в якому затверджено перелік першочергових заходів, направлених на реформування культурної галузі. План цілком відображає європейське бачення культурної політики: створення умов для розвитку, а не управління культурою. Закладено базову структуру та визначено основні механізми і сфери культурного співробітництва на середньостроковий термін. Подальше політичне та практичне наповнення цього формату залежатиме від готовності України використовувати можливості, які пропонуються в ньому, але для цього потрібно фокусувати увагу на забезпеченні підтримки і залученні ресурсів Євросоюзу для здійснення радикальних структурних перетворень та реалізації масштабних практичних проектів в Україні.

Доповненням до співробітництва в рамках УА є співпраця в рамках платформи 4 Східного партнерства (СхП) "Контакти між людьми". Нагадаємо, що одним з інноваційних компонентів Східного партнерства є багатосторонній формат, який складається з чотирьох платформ, що збирають східних партнерів для обміну досвідом та інформацією щодо таких питань [2]:

1. Демократія, належне врядування та стабільність.
2. Економічна інтеграція та узгодження зі стратегіями ЄС.
3. Енергетична безпека.
4. Контакти між людьми.

Платформа 4 сприяє популяризації європейських цінностей, політичній стабільності, економічному зростанню і соціальній справедливості. Платформа 4 охоплює питання співробітництва країн-членів ЄС та учасників СхП (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова, Україна) в галузі освіти, молоді, науки, культури, аудіовізуального сектору і інформатизації. У сфері культури практичними засобами реалізації цього співробітництва є програми "Креативна Європа", програма "Культура" СхП та інші. Засідання учасників Платформи, на яких Україну представляють не тільки делеговані посадові особи Міністерства культури України, а й представники громадянського суспільства, експерти та науковці утворюють формат спілкування за ВМК, що дозволяє відкрите обговорення нагальних проблем, до яких варто і потрібно залучати всіх учасників культурного процесу, партнерів з Європейської Комісії та окремих країн-членів ЄС.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Безумовно, серед амбітних цілей Україна має бути і вироблення довгострокової стратегії розвитку культури, і створення умов для розвитку культурного і креативного секторів, і поводження з культурною спадщиною. Згідно з визначенням Європейського Союзу, до культурних і креативного секторів відносяться всі сектори, діяльність яких заснована на культурних цінностях та / або художніх і творчих проявах, незалежно від того чи є ці заходи орієнтованими на ринок чи ні, і незалежно від типу структури, яка їх здійснює. Ці заходи включають в себе створення, виробництво, поширення і збереження товарів і послуг, які втілюють культурні, мистецькі або творчі вираження, а також пов'язані з ними функції, такі як освіта, управління або регулювання. Культурні та творчі сектора включають, зокрема: архітектуру; архіви і бібліотеки; художні промисли; аудіовізуальний сектор (фільми, відеогри, мультимедіа); трансляцію (телебачення і радіо); культурну спадщину (музеї і археологічні пам'ятки); дизайн; літературу і видавництво; музику; сценічне мистецтво (театр, танці, цирк); образотворче мистецтво [18]. Як ми бачимо, європейське визначення культурної і креативної сфери набагато ширше, ніж те, яке закріплено в Законі України "Про культуру" [8]. Використання загальноєвропейських дефініцій при реформуванні культурної галузі допоможе уникнути дублювання функцій між різними органами влади, сприятиме донесенню значення культурної сфери і вирішенню проблема матеріального вимірювання культурної галузі, виокремлення її індикаторів і показників розвитку.

Суттєвим фактором успішного культурного розвитку має стати участь українських представників у європейських програмах і платформах. Так, з 2014 року для України відкрита найпотужніша фінансова програма "Креативна Європа" [18]. Культурні інституції можуть брати в ній участь після підписання угоди між Європейською Комісією і відповідним центральним органом виконавчої влади (Міністерством культури України). Тобто мова йде навіть не про спроможність українського культурного середовища конкурувати з іншими учасниками програми, відстоювати свої творчі проекти і просувати українську культуру, а про політичну готовність держави створювати умови для міжкультурного співробітництва. Без перших кроків, які має зробити держава — підписання угоди, створення незалежного національного бюро тощо — наш культурний сектор об'єктивно не має доступу до інструментів, формально відкритих для України.

Сьогодні ми маємо можливість використати європейські принципи, дослідження, фінанси для реформування культурної галузі. Виклики, з якими стикаються країни ЄС, актуальні і для українського суспільства: глобалізація, розвиток цифрового простору, політичні трансформації, несталий світ, проблема фінансування культури і мистецтва, новітні споживацькі структури, становлення проектно-орієнтованого суспільства. Відповідю на ці виклики в українському контексті має стати:

— Переосмислення значення ролі культури з другорядної на центральну, показуючи її роль в багатьох інших сферах життя і підкреслючи необхідність залучення питань культури і творчості до порядку денного державних органів влади різного профілю та зацікавлених сторін.

— Формулювання домовленості про роль культури на різних рівнях державної влади, в тому числі на рівні національних, регіональних і місцевих органів влади.

— Впровадження довгострокового бачення перспектив розвитку культури і творчості України з урахуванням поточній ситуації та підкреслення того потенціалу культури, що відіграє роль у розвитку економіки, зміщення ідентичності та зміщення соціальної згуртованості.

— Затвердження правил ефективного управління культурою шляхом визначення принципів формування рішень культурної політики в умовах прозорості, залучення всіх зацікавлених сторін та їх співпраці.

— Визначення короткострокових пріоритетів і основних заходів для відродження культурної та творчої галузі та розкриття потенціалу для відновлення згуртованого суспільства, пропонуючи конкретні і необхідні реформи в сфері культурної політики.

Для України сьогодні — у надскладний період нашої історії, у період масштабних політичних, економічних та соціальних трансформацій — надзвичайно важливо не оминати увагою саме сферу культури, адже саме на культурному розмаїтті нації має будуватися нова Українська держава. Прийшов час сприймати культуру в новий спосіб.

Напрямами подальших досліджень могли бстати питання впровадження в українській простір новітніх понять у сфері культури і їх закріplення в законодавчому полі: культурна економіка, креативні індустрії, інклузивна культура, культурний добробут. Окреме питання для науково-розгляду — пошук найбільш ефективних механізмів управління культурною сферою у контексті євроінтеграційних прагнень, досягнення синергії зусиль державних органів, приватних установ, митців та громадськості задля вироблення багаторівневого підходу до демократичного управління культурою.

Література:

- Гриценко О. Пророки, пірати, політика і публіка. Культурні індустрії й державна політика в сучасній Україні / О. Гриценко, В. Солодовник. — К.: "К.І.С.", 2003. — 168 с.
- Делегація Європомісії презентувала Східне партнерство // Євробюлетень. — 2009. — № 10. — С. 4.
- Здіорук С.І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / С.І. Здіорук, О.М. Литвиненко, О.П. Розумна; за ред. С.І. Здіорука. — К.: НІСД, 2012. — 64 с.
- Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [Електронний ресурс]: — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008
- Консолідований версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/23491.PDF>
- Погорєлова А. Культура і влада по різні боки: як допомогти їм об'єднатися / А. Погорєлова // Людина і влада. — 1999. — № 8 — 10. — С. 99 — 103.
- Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 847-р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/847-2014-p>
- Про культуру [Електронний ресурс] Закон України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2778-17>
- Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] Закон України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/1678-18>
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_body.pdf

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

11. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. / [авт. кол.: В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, Е.М. Лібанова та ін.]; за заг. ред. В.П. Трощинського, В.А. Скуратівського: у 2 ч. — К.: НАДУ, 2010. — Ч. 2. — 244 с.
12. Холден Дж. Крос-культурний менеджмент / Дж. Холден. — М.: ЮНІТИ, 2005. — 363 с.
13. Communication from the Commission on a European agenda for culture in a globalizing world / Commission of the European Communities. — Brussels: Commission of the European Communities, 2007 (10 May). — COM(2007) 242 final [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF>
14. Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the Work Plan for Culture 2011—2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:42010Y120\(1\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:42010Y120(1))
15. New Work Plan for Culture adopted / European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/culture/news/2014/2711-work-plan-culture_en.htm
16. McMaster B. McMaster Review: Supporting Excellence in the Arts — from Measurement to Judgement / McMaster B. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.artscouncil.org.uk/publication_archive/mcmaster-review-supporting-excellence-in-the-arts-from-measurement-tojudgement
17. Ray C. Culture, intellectual property and territorial rural development / C.Ray // Sociologia Ruralis. — 1998. — Vol. 38, № 1. — P. 3—20.
18. Regulation of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing the Creative Europe Programme (2014 to 2020) and repealing Decisions No 1718/2006/EC, No 1855/2006/EC and No 1041/2009/EC [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013R1295>
19. Resolution of the Council of 16 November 2007 on a European Agenda for Culture (2007/C 287/01) // Official Journal of the European Union. — 2007. — P. 1—4
20. Richards G. The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race? / G. Richards / Journal of Cultural Policy. — 2000. — Vol. 6, № 2. — P. 159—181.
21. Smith M. Arts Funding in a Cooler Climate / M. Smith // Arts&Business. — London, 2010. — P. 16—17.
- References:
1. Hrytsenko, O. (2003), Proroky, piraty, polityka i publika. Kul'turni industrii i derzhavna polityka v suchasnij Ukrainsi [Prophets, pirates, politics and the public. Cultural industry and public policy in modern Ukraine], "K.I.S.", Kyiv, Ukraine.
 2. Yevrobiuletent' (2009), "Delegation of the European Commission presented the Eastern Partnership", Yevrobiuletent', vol. 10, pp. 4.
 3. Zdioruk, S.I. (2012), Kul'turna polityka Ukrayiny: natsional'na model' u ievropejs'komu konteksti [Cultural policy of Ukraine: national model in the European context], NISD, Kyiv, Ukraine.
 4. UNESCO (2005), "Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (eng / rus)", available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008 (Accessed 12 May 2015).
 5. EU (2010), "Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", available at: <http://www.minjust.gov.ua/file/23491.PDF> (Accessed 12 May 2015).
 6. Pohorielova, A. (1999), "Culture and the authorities on opposite sides: how to help them unite", Liudyna i vlast, vol. 8—10, pp. 99—103.
 7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Order "On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/847-2014-p> (Accessed 12 May 2015).
 8. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Law "On Culture", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2778-17> (Accessed 12 May 2015).
 9. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law "On ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/1678-18> (Accessed 12 May 2015).
 10. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law "The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand", available at: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_body.pdf (Accessed 12 May 2015).
 11. Troschyn's'kyj, V.P. Skurativ's'kyj, V.A. and Libanova, E.M. (2010), Upravlinnia sotsial'nym i humanitarnym rozvytkom [Managing social and humanitarian development], NADU, Kyiv, Ukraine.
 12. Holden, Dzh. (2005), Kross-kul'turnyj menedzhment [The cross-cultural management], JuNITI, Moscow, Russia.
 13. Commission of the European Communities (2007), Communication from the Commission on a European agenda for culture in a globalizing world / Commission of the European Communities, Brussels, [online], available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF> (Accessed 12 May 2015).
 14. EUR-Lex (2015), "Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the Work Plan for Culture 2011—2014", available at: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:42010Y120\(1\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:42010Y120(1)) (Accessed 12 May 2015).
 15. European Commission (2014), "New Work Plan for Culture", available at: http://ec.europa.eu/culture/news/2014/2711-work-plan-culture_en.htm (Accessed 12 May 2015).
 16. McMaster, B. (2015), "McMaster Review: Supporting Excellence in the Arts — from Measurement to Judgement", available at: http://www.artscouncil.org.uk/publication_archive/mcmaster-review-supporting-excellence-in-the-arts-from-measurement-tojudgement (Accessed 12 May 2015).
 17. Ray, C. (1998), "Culture, intellectual property and territorial rural development", Sociologia Ruralis, vol. 38, no. 1, pp. 3—20.
 18. European Parliament (2013), "Regulation of the European Parliament and of the Council", available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013R1295> (Accessed 12 May 2015).
 19. European Union (2007), "Resolution of the Council of 16 November 2007 on a European Agenda for Culture (2007/C 287/01)", Official Journal of the European Union, pp. 1—4.
 20. Richards, G. (2000), "The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race?", Journal of Cultural Policy, vol. 6, no. 2, pp. 159—181.
 21. Smith, M. (2010), Arts Funding in a Cooler Climate, Arts&Business, London, UK.